

המתנה בין בשר לחלב

1. שמות פרק כג

(יט) ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: ס שמות פרק לד (כ) דברים פרק יד (כא)

2. רש"י שמות פרק לד פסוק כו

לא תבשל גדי - אזהרה לבשר בחלב, ושלוש פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה, ואחד להנאה, ואחד לאיסור בישול: (תלמוד בבלי חולין דף קטו עמוד ב)

3. תלמוד בבלי מסכת חולין דף קה עמוד א

בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: כמה ישהה בין בשר לגבינה? א"ל: ולא כלום; איני, והא אמר רב חסדא: אכל בשר - אסור לאכול גבינה, גבינה - מותר לאכול בשר! אלא, כמה ישהה בין גבינה לבשר? א"ל: ולא כלום. גופא, אמר רב חסדא: אכל בשר - אסור לאכול גבינה, גבינה - מותר לאכול בשר. אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא: בשר שבין השינים מהו? קרי עליה: במדבר י"א⁺ הבשר עודנו בין שיניהם. אמר מר עוקבא: אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא - כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא - בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא - אכילנא.

[אני, לענין זה, כמו חומץ בן יין] **לגבי אבא** [אצל אבין]. שאילו אבא [אבין] **כי הוה אכיל בשרא האידנא, לא הוה אכל** [כאשר היה אוכל בשר היום, לא היה אוכל] **גבינה עד למחר עד השתא** [עתה, באותה שעה]. ואילו אנא [אני] **בהא סעודתא** [בסעודה זו] שאכל בה **בשר הוא דלא אכילנא** [שאין אני אוכל] גבינה, ואולם **לסעודתא אחריתא** [לסעודה אחרת] היום — **אכילנא** [אני אוכל] גבינה.

4. רש"י מסכת חולין דף קה עמוד א

אסור לאכול גבינה - משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו. בשר שבין השיניים - מי חשיב בשר שלא לאכול גבינה עמו עד שיטלנו.

5. תוספות מסכת חולין דף קה עמוד א

לסעודתא אחריתא אכילנא - לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק השולחן ובירך מותר דלא פלוג רבנן.

6. פסקי תוספות חולין פרק ח - כל הבשר אות רפ - רפג

רפ העולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל ואפ"ל בשר עוף: ד"ה עוף: רפא מקנח וגם מדיח לגבינה אחר בשר: ד"ה מקנח: דף קה רפב וסעודה אחרת אכיל ואפילו לאלתר אם סלק ובירך: ד"ה לסעודתא: רפג אנו אין נוהגים במים אחרונים: ד"ה מים:

7. רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כח

מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן פדי שעור סעודה אחרת והוא כמו שיש שעות מפני הבשר של בין השנים שאינו סר בקנחות:

8. ספר מגן אבות (למאירי) ענין ט

עוד נשאו ונתנו אתנו במה שהם נוהגים לאכול גבינה אחר עוף, ואנו מחמירים עד שישא שש שעות או חמש כשיעור שבין סעודה לסעודה כדין האמור בבשר בהמה.

9. הגהות מיימוניות הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כח

[ג] ר"י פי' שאינו מדבר בסעודה שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו מיד אם סילק תכא ובירך מותר שלא חלקו חכמים ... ור"ת אמר הא דאסר עד סעודה אחרת

היינו אם לא קינח והדיח אבל אם קינח והדיח אפילו בהא סעודה שרי ע"ש בתוס' ובחדושי מהר"ם ע"כ:

10. מרדכי מסכת חולין פרק כל הבשר רמז תרפז

[דף קה] אכל בשר אסור לאכול גבינה פי' בה"ג וכן פר"ת דהיינו בלא קינח ונטילה אבל בקינח ונטילה שרי אפילו באותה סעודה עצמה וכן נראה לרא"ם ... כתב המיימוני צריך שישיחה ו' שעות בין סעודה לסעודה והיינו דלא כפי' ה"ג ור"ת והתוס' פירשו בסעודת אחריתי (*אבל) [*אכל] לא בסעודה שרגילין לעשות אחת בבקר ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק וברך מותר דלא פלוג רבנן וכן נראה לראבי"ה.

11. ראבי"ה תשובות ובאורי סוגיות סימן אלף קה

אמר זעירא אין קינח הפה אלא בפת ובכל מיני פת הוי קינח לבר מקימחא ותמרי וירקי. ובין גבינה לבשר אין צריך שהייה כלל אלא קינח הפה, וביום משמע דאין צריך ליטול ידים ביניהם מעובדא דרב יצחק (קיד ב). ויש שמחמירין ליטול אפילו ביום. ואם אכל בשר בההיא סעודתא לא אכיל גבינה אלא בסעודתא אחריתי אכיל כעובדא דמר עוקבא. ובשר שבין השיניים הוי בשר כדכתיב (במדבר י"א) הבשר עודנו בין שניהם, ויש לנוקרו. ויש מפרשים סעודה שקבעה תורה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר (שם), ולא נהירא לי להחמיר אלא ברכת המזון בהפסק מועט. ואם לא אכל ממשות הבשר אלא תבשיל הבשר נוטל ידיו ואפילו ביום להעביר הזוהם דיבוק השומן כרב נחמן דאמר אמצעים רשות לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה. וכן קינח הפה עביד ולא בעי שהייה כיון שלא אכל בשר. ושיטה זו כפי פיר"ש.

12. רבינו ירוחם - תולדות אדם וחיה נתיב טו חלק ה דף קלז טור א

אכל בשר בהמה אסור לאכול גבינה או חלב אחריו ואפי' שיטול ידיו ויקנח הפה עד שישיחה בין אכילת הבשר והגבינה כדי סעודה אחר' שהוא לכל הפחות שש שעות

13. איסור והיתר לרבינו ירוחם אות ל"ט

אכל בשר אסור לאכול גבינה עד סעוד' אחר' כר' חסדא (בפרק כ"ה דק"ה) וכן נהג מר עוקבא מפני שהבשר ושומן נדבק בפה זמן ארוך וכ' ר"ב מפני שהבשר שבין השניים קרוי בשר שנא' הבשר עודנו בין שניהם והוא ג' שעות כרש"י ומטעם זה טוב לנקר שינוי בסעודה אחרת אם יאכל גבינה ואם לא אכלו בשר רק כעין טיגון בשומן מותר לאכול גבינה אח"ך בקינח הפה והדחת ידיו דאינו נדבק מר"ף.

14. שו"ת מנחת אשר ח"א סי' מב ס"ק ב

ומכיון שלא מצינו בפוסקים מי שיביא את דברי רבינו באו"ה שכתב להמתין ג שעות נראה לכאורה שיש בזה טעות דפוס ויש לנקוט כמ"ש ברבינו ירוחם גופא.

15. חדושי הרשב"א מסכת חולין דף קה עמוד א

ולענין עוף ואח"כ גבינה לדברי הרמב"ן ז"ל דינו כדין גבינה ואח"כ עוף ולעולם נאכלין באפיקורן בלא קנח הפה ובלא נטילת ידים בין ביום ובין בלילה.

16. חדושי הריטב"א מסכת חולין דף קה עמוד א

מקנח והוא הדין למדיח וכו'. יש שפירשו דסגי בחדא מינייהו והוזכר בכ"מ קינח לפי שהוא יותר קל, אבל רש"י ז"ל ורבינו חננאל ז"ל פירשו דתרווייהו בעי, וראוי להחמיר, ואמרו בתוספות שהר"י ז"ל היה שורה פתו במים או ביין ואכלו ועומד לו במקום קינח והדחה.

הא דאמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה מותר לאכול בשר. פירש רבינו יעקב ז"ל דכולה מיירי בלא קינח ובלא נטילת ידים אבל אם קינח ונטל ידיו אף על פי שאכל בשר מותר לאכול גבינה, ולא הוזכרו שהיה מסעודה לסעודה אלא למי שלא קינח, ועובדא דמר עוקבא

לפי שלא היה יכול לקנח פיו, אי נמי דעביד הכי ממדת חסידות, ולפי שלא היה מפריו כל כך בחסידות אביו קרי נפשיה חלא בר חמרא, ואין זה נכון חדא דהיכי אמרינן אסור לאכול גבינה במידי דאפשר בקינוח ונטילת ידים, ועוד דאם כן בעיא דרב אסי מרבי יוחנן בלא קינוח הפה היא ואם כן אדפרכינן עליה מרב [חסדא] ניפרוך ממתניתא דבית שמאי ובית הלל דבעו קינוח, והנכון כפירוש רש"י ז"ל והגאונים ז"ל דהכי פירושו אכל בשר אסור לאכול גבינה באותה סעודה אף על פי שקינח פיו ונטל ידיו, אכל גבינה מותר לאכול בשר על ידי קינוח אפילו ביום ונטילת ידים בלילה כדינו, ובעיא דרב אסי מיירי בקינוח ונטילת ידים, וכן עיקר.

בשר של בין השינים מהו. פי' לענין סעודה שניה אי נפיק מתורת בשר או לא. ואמר ליה דצריך קינוח כי עודנו שם בשר עליו דכתיב הבשר עודנו בין שיניהם, דאילו בסעודה ראשונה פשיטא דתורת בשר עליו, ולפיכך הצריכו עליו קינוח.

והא דאמרינן בסעודה אחריתי, היינו כדרך שהעולם אוכלים אחת שחרית ואחת בין הערבים, וכן דעת הגאונים ז"ל וכן עיקר, אבל בתוספות פירשו שלא חילקו בדבר והתירו בבא לאכול סעודה שניה מיד. נמצא פסקן של דברים הלכה למעשה. שאם אכל בשר בהמה תחלה אסור לאכול גבינה באותה סעודה, ובסעודה שניה מותר לאכול גבינה אף על פי שלא קינח, ואם מצא עכשיו בשר בפיו מקנחו ודיו, ואם אכל גבינה תחילה מותר לאכול בשר באותה סעודה כשיקנח וידיה פיו בינתיים ואפילו ביום, ונטילת ידים בלילה, או ביום אם ידיו מזוהמות.

ולענין עוף וגבינה אפילו אכל עוף בתחלה מותר לאכול גבינה באותה סעודה בין ביום ובין בלילה בלא קינוח הפה ובלא נטילת ידים, והוא הדין לבשר חיה למאי דקיימא לן בשר חיה מדברי סופרים, ואגרא חדא מינייהו נקט ונקט עוף דשכיח טפי, אי נמי דסבירא ליה כרבי יוסי הגלילי דבשר חיה מדאורייתא, ולית הלכתא כוותיה, ולא כדברי רבינו תם ז"ל שפירש דוקא עוף שאינו נדבק לחיך כל כך, אבל חיה דינו כבהמה, ואינו נכון.

וכל שאין שם בשר וגבינה בעין אלא שזה תבשיל של בשר וזה תבשיל של גבינה, נראין דברי רבינו תם ז"ל דאפילו אכל תבשיל של בשר תחלה ובא לאכול אחריו גבינה שהוא מותר בנטילת ידים בינתיים אם היה בלילה, או ביום אם היו ידיו מזוהמות, וא"צ לקנח הפה, וזהו שאמרו לקמן בשמעתין הא דאמרת מים האמצעים רשות לא אמרן אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה, ולשון בין תבשיל לגבינה שאכל תחלה תבשיל של בשר משמע, וכדאמרן לעיל כמה ישהה בין בשר לגבינה, ואפילו הכי משמע דבנטילת ידים בנתיים סגי, ויקשה על פירוש הגאונים ז"ל, אלא ודאי שבזה אנו תופסים כפירוש רבינו תם ז"ל, והיינו דנקט לישנא דתבשיל ולא נקט בין בשר וגבינה כדאמרינן בכוליה שמעתתא, משום דהתם מיירי בתבשיל של בשר ולא אכל מן הבשר, ובשניהם [תבשיל] זה של בשר וזה של חלב אפילו נטילת ידים אינה אלא רשות וכדאמרינן לא אמרן אלא בין תבשיל לתבשיל, ולא בשניהם של בשר או שניהם של גבינה איירי כדפר"ש ז"ל, דא"כ פשיטא שהם רשות, אלא ע"כ כדאמרן, וכן התירו בתוספות אפילו לשיטת הגאונים ז"ל, וכן נראה עיקר ותו לא מידי.

17. טור יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן פט

^(א)אכל בשר לא שנא בהמה חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישהא כשיעור שמזמן סעודת הבוקר עד סעודת הערב שהוא ו' שעות ואפי' אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השינים צריך להסירו⁽⁸⁾ ובתוך הזמן אפילו אין בשר בין השינים אסור לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך ולפי זה הטעם אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק א"צ להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם⁽²⁾ והרמב"ם נתן טעם לשהייה משום בשר שבין השינים ולפי דבריו לאחר ששהה

כשיעור מותר אפילו נשאר בשר בין השינים והלועס לתינוק צריך להמתין וטוב לאחוז בחומרי ב' הטעמים

18. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן פט סעיף א

אכל בשר, אפלו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שישקה **שש** שעות. ואפלו אם שקה כשעור, אם יש בשר בין השנים, צריך להסירו. והלועס לתינוק, צריך להמתין. {הגה: ואם מצא אחר כך בשר שבין השנים, ומסירו, צריך להדיס פיו קדם שיאכל גבינה (הר"ן פכ"ה). ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות, רק מיד אם סלק וברך ברכת המזון, מתר על ידי קננס והדחה (תוס' ומרדכי פכ"ה והגהות אשר"י והג"ה ממוני פ"ט דמ"א וראבי"ה). והמנהג הפשוט במדינות אלו, להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת, ואוכלין אחר כך גבינה. מיהו צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר (על פי האר"ך והגהות ש"ד), דאז הוי כסעדה אחרת, דמתר לאכל לדברי המקלין. אבל בלא ברכת המזון, לא מהני המתנת שעה. ואין חלוק אם המתין השעה קדם ברכת המזון, או אחר כך (ד"ע ממהרא"י ולאפוקי או"ה). ואם מצא בשר בין שניו, אחר השעה, צריך לנקרו ולהסירו (ד"ע ממשמעות הר"ן הנ"ל). ויש אומרים דאין לברך ברכת המזון על מנת לאכל גבינה (אר"ך בשם מהר"ח), אבל אין נזהרין בזה. ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות.}

19. פרי חדש יורה דעה סימן פט ס"ק ו

[ו] להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת כו'. מנהג זה נמשך להם מספר הזוהר דאיתא התם בסוף פרשת משפטים אשכחן דכל מאן דאכיל האי מיכלא דאיתחבר כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא כו', כלומר דבשעה אחת אף שאוכלו בב' סעודות או בסעודה אחת אף ששהה כל היום ואכל דברים אחרים בינתיים ויש מהאכילת בשר לגבינה שש שעות אפילו הכי אסיר. שמעינן מהכא חומרא וקולא, חומרא דמשמע דאף בשר אחר גבינה אסירא בשעתא חדא או בסעודתא חדא, וקולא דגבינה אחר בשר שריא לאחר שעה ואינו בסעודה אחת. ולענין דינא נקטינן כדברי המחבר שלא לאכול גבינה אחר בשר עד שישעה שש שעות. ומיהו לאו דווקא שש שעות כגון בחורף שהימים קצרים כל שאכל בשר בשחר מותר לאכול גבינה בסעודת הצהרים, וכן אם אכל בשר בחצי היום מותר לאכול בערבית אף על גב דליכא בין אכילה לאכילה אלא כמו ד' שעות בקירוב. וזה דבר מוסכם לכולי עלמא, דהא לשון הגמרא [שם] הוי בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחרינא אכילנא משמע דמסעודה לסעודה שפיר דמי ולא קמפליג בין ימים קצרים לימים ארוכים אלא משמע כדכתובנא. ולאכול בשר אחר גבינה יש להחמיר כספר הזוהר ואין לאכול אלא בשתי סעודות ואחר ששהה שעה אחת. ומיהו בסעודה אחת מעיקר הדין לא מצי למיכל גבינה אחר הבשר אף שעברו שש שעות מאכילת הבשר, וכן כתבו מהרש"ל [ים של שלמה שם פ"ח סימן ט] ושאר אחרונים. וכן מדוקדק בלשון ספר הזוהר ועיקר:

20. פתחי תשובה יורה דעה סימן פט ס"ק ג

(ג) שש שעות - עבה"ט של מהרי"ט ז"ל אם הם שעות זמניות. ועיין כו"פ ופמ"ג ובחכמת אדם שהסכימו לדעת הכנה"ג דאינם זמניות ע"ש וכן המנהג. [ועיין בתשובת ח"ס סימן ע"ג דחולה השותה מימי חלב לרפואתו אפילו הוא רק חולה קצת א"צ להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה ואחר שכבר בירך ברהמ"ז ישתה וירוח לו ע"ש]:

21. שיורי ברכה יורה דעה סימן פט - החיד"א

דעת הריטב"א בחידושיו (דף ט"ז ע"ב מהספר) (חולין קה. ד"ה בשר של) דאפילו אכל חיה ועוף בתחילה, מותר לאכול גבינה אחריו בין ביום בין בלילה, אפילו באותה סעודה, בלא

קנוח ובלא נט"י. והגם שכתב שם שזה פסקן של דברים הלכה למעשה, הנה הרב ז"ל נמשך אחר סברת רבו הרא"ה ורבה דרביה הרמב"ן (חולין קד ב) כמ"ש בבדק הבית דף פ"ב (דפו' וורשא דף פז ע"א). אמנם העיקר כמו שפסק מרן, והוא דעת הרמב"ם (הל' מא"ס פ"ט הכ"ח) והרשב"א (בחי' שם ובתו"ה ב"ב ש"ד) וסיעתם. וכן כתב הרב פר"ח (ס"ק א) שהעיקר כפסק מרן. וכתב עוד הרב פר"ח, דהכי משמע מהא דאמרינן בספר הזהר סוף פרשת משפטים (דף קכה, ב), ר' ייסא שרי למיכל לתרנגולא וגבינה וחלבא, אמר ר"ש אסיר לך ולא יהיב איניש פתחא לזינין בישין. ומיהו אפשר לדחות דר' ייסא שרי למיכלינהו כחזא, וכסברת ר' יוסי הגלילי (חולין קיג א). אי נמי אפשר דר' ייסא המוזכר בזהר איהו ינהו ר' יוסי הגלילי וכו'. ומיהו מתניתין נמי דייקא דלא כוותיהו, דקתני (קד ב) העוף עולה עם הגבינה על השלחן, דמשמע דאוכל גבינה תחילה ואח"כ עוף וכו'. עכ"ל הרב פר"ח בקיצור. עיין בספרו באורך. ומה דמייתי מספר הזהר מ"ש הרב דיש לדחות, הוא האמת, דלאכלם יחד קמיירי. ובנסחת דפוס חדש (שהדפיס מהר"ש בזאגלו, מוגה) הכי גרסינן: ר' ייסא שרי למיכל תרנגולא בגבינה או בחלבא. גם ראיתי בספר אספקלריא המאירה שכתב דצ"ל ר' ייסא שאל שרי למיכל. ע"ש. והיא נסחא אמיתית, דר' ייסא שאל בדרך שאלה מרשב"י אי שרי, וא"ל אסיר לך. ובזה נוחים הדברים. ופשיטא דאין ר' ייסא ר' יוסי הגלילי, דהוא היה מורה להתרא, ונוהגים כן במקומו, וכמ"ש בחולין דף קי"ו. ומהזהר מוכח דר' ייסא קבל דברי ר' שמעון ואחרי דברו לא ישנה, ובריש אדרא רבא קבעיה בעשירי*^א. ואחר זמן רב נדפס זרע יצחק להרב מהר"י לומברוזו בסוף ספר בני יוסף דף מ"ז ע"ב, ומשכן נפשו להעמיד דר' ייסא הוא ר' יוסי הגלילי. ע"ש. ולי ההדיוט פשיטא לי להפך כמ"ש. והמעייין יבחר.

ג. שש שעות וכו'. הרב פר"ח ס"ק ז' כתב לאו דוקא שש שעות, כגון בחורף שהימים קצרים, כל שאכל בשר בשחר מותר לאכול גבינה בסעודת הצהרים. וכן אם אכל בשר בחצי היום מותר לאכול בשר בערבית, אע"ג דליכא בין אכילה לאכילה אלא כמו ד' שעות בקירוב. וזה דבר מוסכם אליבא דכ"ע, דהא לשון הגמרא (קה א) הוי בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתי אכילנא, משמע דמסעודה לסעודה שפיר דמי, ולא קמפליג בין ימים קצרים לימים ארוכים, אלא משמע כדכתיבנא. עכ"ל. ומחכו עלה רבני איזמיר, כמ"ש הרב בני חיי, דלדעת מרן שיערו חכמים דמסעודה לסעודה, דהיינו שש שעות, שוב אינו מושך טעם הבשר, ואיך יתכן דבחורף אינו מושך טעם בד' שעות ובקיץ מושך טעם עד שש ועד שבע שעות. עכ"ל הרב בני חיי. וגם הרב גן המלך בסופו הטיח דברים על הרב פרי חדש בזה. ע"ש. גם רב מהר"י זיין בספר פרה שושן ריש י"ד כתב דאין השכל סובלו, והרבה להשיב על הרב פר"ח. עש"ב. ואני אומר גברא רבא אמר מילתא לא תחיקו עליה, דיש פנים הנראין לסברת הרב פרי חדש, ובשגם למעשה יש להחמיר, מ"מ פסיק חוכא ולעגי שפה. וכונת הרב פר"ח דכיון דבש"ס לא קאמר מר עוקבא אלא בהאי סעודתא לא אכילנא לסעודתא אחרתא אכילנא, וגם רבינו חננאל והרי"ף לא הזכירו שעות. אלא שיעור מסעודה אחת לסעודה אחרת. א"כ יש לנו לומר דבד' שעות בקרוב, אזדא לטעמא למ"ד, או לא נותר בשר בין שינים למ"ד, אלא דגדר גדרו מסעודה לסעודה, וגם בימי הקיץ ישנו בכל תאכל עד סעודה אחרת, ולזה כתב הרמב"ם (הל' מא"ס פ"ט הכ"ח) שש שעות, כלומר דגם בימי הקיץ צריך להמתין עד זמן סעודה אחרת, ולזה דקדק הרמב"ם ואמר עד שיהיה ביניהם כדי שיעור סעודה אחרת והוא כמו ששה שעות. הרי שדקדק וכתב כמו ששה שעות, ולהורות נתן דבתר זמן סעודה אחרת גרירנא. וכן הוא לשון הרשב"א בתורת הבית הקצר בית ג' ריש שער ד', ממתין כשש שעות ואוכל. ע"ש. הרי דדייק לומר כשש. ושיטה זו מתישבת יפה דבש"ס ור"ח והרי"ף תלו בסעודה אחרת. וכיון דאיכא

גדולי עולם דסבריי דסעודה אחרת אפילו לאלתר, תיסגי לומר לדעת ר"ח והרי"ף והרמב"ם כדשהוא זמן סעודה אחרת סגי ולא פלוג רבנן. זוהי שיטת הרב פר"ח, ופניה לו היו לה פנים מאירות. ומ"מ יש להחמיר, כדברי האחרונים, להמתין ששה שעות אף בחורף, וכן המנהג.

22. ט"ז יורה דעה סימן פט ס"ק ב

אחר אכילת הבשר שעה אחת. ז"ל מהרא"י בזה רבים עושים פשרה מדעתן להמתין שעה אחת אחר הסעודת בשר וסילקו ובירכו ואוכלין גבינה אף על גב דלא אשכחן רמז לשיעור זה מ"מ מי ימחה בידם הואיל והתו' וראבי"ה מתירין (פי' זהו דעת הי"א דא"צ להמתין ו' שעות שהביאו רמ"א בסמוך) אבל הצנועים מושכים ידיהם מסעודת שחרית לערבית גם נוהגים העולם דאין חילוק בזה בין עוף לבהמה ורש"ל פ' כ"ה סי' ט' תמה על זה למה נהגו להקל בזה נגד הרי"ף ורמב"ם שהצריכו לכל הפחות ו' שעות וכ"ד שנוהגים כרמב"ם ולא כתו' דמתירים ומ"מ גם סילוק ובירך בעינן דאל"כ אפילו המתין כל היום אסור וכתב עוד ואם אי אפשר למחות ביד בני אדם שאינן בני תורה אבל בבני תורה ראוי למחות ולגעור בהם שלא יקילו פחות משש שעות ע"כ והוא האריך ובלבוש כ' דהך המתנת שעה שזכר רמ"א הוא מדברי סמ"ג והוא ט"ס שלא כתב שום פוסק כן רק מהרא"י ואו"ה כתבו שהעולם נוהגים כן אבל לא דדינא הכי ודבר פשוט הוא דמי שנוהג בקולא זו להמתין שעה אחת שצריך ג"כ לקינוח והדחה כמו שהוזכר בדברי י"א של רמ"א שמזה נמשכה הקולא הזאת:

23. אליה רבה סימן קעג

(ו) ואפילו לאלתר וכו'. ביו"ד שם (שמת) פסק רמ"א ולבוש גופיה דנוהגין להמתין שעה אחת ולברך ברכת המזון. וכתב רש"ל [ים של שלמה חולין פ"ח סימן ט] ואחרונים דכל מי שיש בו ריח תורה ימתין עד ו' שעות, ולשון הלבוש [שם] המחמיר להמתין עד ו' שעות תבוא עליו ברכה, ומשמע אפילו אין בעל תורה, ועיין באליה רבה שם שהוכחתי דאם אוכל בשר אחר גבינה אין להחמיר כלל יותר משעה. וכן מצאתי במטה משה סימן רצ"ד. ועיין לקמן סוף סימן תצ"ד בשם הכלבו [סימן קו, עט ע"א] דאין צריך להמתין בחג השבועות ו' שעות:

24. שו"ת שיח יצחק סימן שיצט 1873-1942

שיעור המתנה בין בשר לחלב בימי החורף. הרהרתי ליישב שיטת הפר"ח ביו"ד סי' פ"ט, שס"ל שבחורף אף אם אין ו' שעות מעת דאכל בשר יכול לאכול גבינה, שחלק עליו בפלתי שם [ס"ק ג'] עיי"ש, שאפשר שטעמו באשר הרמב"ם בפ"ד מה' דעות [ה' י"ב] כותב שבקיץ יאכל רק שני שליש ממה שאוכל בחורף, ומסתמא טעם הרמב"ם באשר בחורף יתעכל בטוב יותר המאכל מבקיץ מחמת החום, וכי כן י"ל שא"צ בחורף זמן כ"כ לעיכול המאכל, זה טעמו של הפר"ח. וכעין ששמעתי שהחת"ס ז"ל חקר, אם ישן אחר אכילת בשר באשר השינה פועלת העיכול מהרה, לא יצטרך להמתין ו' שעות, וכתבתי במק"א, ודו"ק. ... סיפר לי הה"ג בעהמ"ח ספרי דן מדניאל וש"ס, שמר זקיניו הגאון המקובל מו"ה דניאל פרוסטיץ צוק"ל הגיד שמרנא החת"ס ז"ל אמר לו, שבעיינו בהל' בשר וחלב, המציא דבר שמה שפסק ביו"ד סי' פ"ט לשהות אחר אכילת בשר ששה שעות, דהוא מטעם עד אז זמן העיכול (עי' בפלתי סי' פ"ט מסביר בזה טעם השיטה שאחר שעה די, ושיטה הסוברת ששה שעות פליגי בענין שיעור תחילת העיכול וגמר העיכול עש"ה), זה לא נאמר רק למי שאוכל ביממא, אמנם כן האוכל בשר בלילה וישן אח"כ אף שלא עברו ששה שעות מעת אכילת הבשר מותר לשתות חלב, באשר ע"י שישן בינתיים ממחר העיכול לבוא, ואחר שבירר מרנא דבר זה (אני מצאתי כ"כ כן בסידור הגדול דהתניא זי"ע מביא מחכמי הרופאים שיעור עיכול האכילה הוא בעת השינה), הכין לעצמו לאחר שאכל בשר בלילה, כלי אשר בו ניתן חלב עם קאפפּע לשתות אחרי שינה דאיזה שעות.

ולפני אשמורת הבוקר כאשר קם מרנא ז"ל ללמוד ולקח הכלי אשר הכין ופעל בו הקאפפע לתתו על האור להחם נשבר לו הכלי ונשפך כל הקאפפע לארץ, אז אמר רואה אני שמן השמים אין מסכימים להוראתי זו, אלא לא פלוג חכמים בזמן שהי' אחרי בשר כיומם כלילה זמן א' להם. והנה נדפס מחדש ס' נפלא פסקי תשובה ושם בח"ג סי' רפ"ה מביא מס' ויעש אברהם שכן הורה הגה"ק מו"ה דוב בעריש מביאלא, והתיר לשתות משקה טהע עם חלב בבוקר השכם אף שלא עברו עוד שש שעות מאכילת בשר בערב, ובלי ספק שכן קיבל מהגה"ק מוהר"א זצ"ל מטשעכנוב, עכ"ד. אמנם בוודאי אילו נודע להגה"ק הנ"ל ממעשה רב הנ"ל דמרנא הקדוש החת"ס זי"ע, בוודאי הי' חוזר מפסק זה, ע"כ].

25. שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן נח

...ודע שיוולדת בתוך שלשים יום, וכן חולה קצת, אין להם להחמיר כלל באכילת בשר אחר גבינה, שהרי גדולה מזו כתב הגאון מהר"ע סומך בספר זבחי צדק (סימן פ"ט ס"ק י"א), שאף על פי שאנו קבלנו הוראות מרן השלחן ערוך שצריך להמתין שש שעות לאכילת מאכלי חלב אחר אכילת בשר, מכל מקום לצורך חולי קצת נראה פשוט להתיר לאכול מאכלי חלב אפילו אחרי אכילת בשר בהמה, לאחר שהיית שעה אחת בינתיים ע"כ. וכן פסק הגאון רבי יוסף חיים בספר בן איש חי שנה ב' (פרשת שלח לך אות י"א)

26. התרחבות בהלכה כהיתוך אופקים פרשני ההמתנה בין בשר לחלב כמקרה מבחן

אביעד אברהם סטולמן

על מנהג המתנת **שלוש שעות** הנפוץ בקרב יוצאי יהדות גרמניה ואף בקרב חלק מיוצאי יהדות תוניס (!), עיין ד' שפרבר, מנהגי ישראל, א, ירושלים תש"ן (הדפסה רביעית), עמ' מה. **העיריני ד"ר שמחה עמנואל להגהתו של המעתיק משה מערקיש**, בהערותיו בשולי כ"י פרמא 148 (פרמא-פלטינה 2226) של **ספר שערי דורא** (משנת 1492), דף 82ב: **'אבל אני הכותב חדל אישים ראיתי מעמודי השייש אשר העולם ראוי להשען עליהם פסקו לכל תלמידיהם שלא לאכל בשר אחר גבינה עד לאחר שלש שעות כלל, והמחמיר תבא עליו ברכה. וזאת הברכה אשר בירך משה, ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעינכם, משה מערקיש'.**

27. דרכי תשובה סימן פט ס"ק ו

שש שעות. עבאה"ט של מהרי"ט ופת"ש מ"ש לענין אם ר"ל שעות זמניות וע' בס' מטה אפרים הספרדי בסוף פרק ס' מהלכ' מאכלות אסורות מ"ש בזה וע' בס' מזמור לדוד (להרב מהרד"פ ז"ל) **שהביא מנהג מכמה מקומות שאין ממתניין אחר הבשר רק ג' שעות בקירוב אפי' בקיץ ויש למנהג זה על מה לסמוך הואיל ואם הי' בחורף אז הי' כבר זמן סעודה אחריתא א"כ ממילא מוכח דאינו מושך טעם גם לאחר ג' שעות עיין שם וע' ביד אפרים שהביא מתשו' גוו"ר בגן המלך סי' קע"ד דבקיץ שהיום ארוך ימתין הרבה ובחורף שהיום קצר ימתין מעט אמנם המעיין בגוף התשו' בגן המלך שם יראה שכ' זאת רק בדרך שלילה ולשון בתמי' ודעתו באמת כמ"ש שם בתחלת דבריו דשיעור זה דשש שעות הוא דוקא חלק רבע ממעל"ע בין בקיץ ובין בחורף כאשר יראה כלרואה שם שוב ראיתי בשלאן גבוה סוף סק"ג ובשיורי ברכה אות ג' שהביאו ג"כ מדברי הגן המלך כמו שכתבתי וכן ראיתי עוד בשו"ת פרח שושן ביו"ד כלל א' סי' א' שהאריך בדברי הגוו"ר בזה וכ' ג"כ דהעיקר כוונת הגוו"ר שצריך להמתין ששה שעות בין בקיץ ובין בחורף ושכן עיקר לדינא עיין שם איברא כי לדינא הנה גם היד אפרים כ' דהמנהג להחמיר ולהמתין ששה שעות בין בקיץ ובין בחורף וכ"כ בכנה"ג בהגהות הטור אות ו' ובשלחן גבוה שם לדינא ועיי"ש עוד בשיורי ברכה מ"ש בענין זה ולדינא סיים דלא מיבעיא לדידן דפשטה ההוראה כמהמחבר להמתין ששה שעות דיש להשוות שיעור זה בין בקיץ**

ובין בחורף אלא אפ"ל בערי אשכנז דהמון עם נהגו להמתין רק שעה א' והמדקדקין לבד ממתנין
ששה שעות יש להם להמדקדקים להשוות מידותיהם ולהמתין ששה שעות בין בקיץ ובין בחורף
עיין שם וע' בחמודי דניאל הלכ' תערובות הב' אות ט"ו שמזהיר שלא להקל בזה רק להמתין
ששה שעות שלימות דוקא וכן למי שמחמיר על עצמו כמו אביו של מר עוקבא שלא לאכול גבינה
עד למחר כי השתא כמ"ש בש"ס צריך להמתין כ"ד שעות שלימות עיין שם:
28. פסקי תשובה

סימן רפה

בחג השבועות רל"תי לאכול מאכלי חלב
אבל לא עברו עוד שש שעות
מאכילת בשר ושמעתי אומרים כי בחג
השבועות מקילים בזה ושאלתי את
רבינו זקני ז"ל ואמר לי אם ישנת
בלהרים יכול אתה לאכול מאכלי חלב,
ושמעתי שכן הורה דודי הגה"ק מו"ר
דוב בעריש ז"ל מביאלא, והתיר לשמות
משקה טהור עם חלב בבקר השכם, אף
שלא עברו עוד שש שעות מאכילת בשר
בשרב ובלי ספק קבל קן מאביו רבינו
זקני ז"ל (ס' ויטש אנרהס) (סי' נ"א)
כולל מנהגים שנהג בהם הגה"ק מוהר"א
ז"ל מטשטכנוב, ליקטם נכדו הה"ג מוהר"ס
לאנדא ז"ל, לוח מרל"ו):